

Г Л А С

CDXXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 30

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

GLAS

CDXXVII

CLASSE DE LANGUE ET DE LITTERATURE

№ 30

Reçu à la IIIe séance de la Classe de langue et de littérature
le 21 mars 2017

Rédacteur

SLOBODAN GRUBAČIĆ
Membre correspondant de l'Académie

BELGRADE
2017

Г Л А С

CDXXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 30

Припремљено на III скупу Одељења језика и књижевности
од 21. марта 2017.

У р е д н и к
дописни члан
СЛОБОДАН ГРУБАЧИЋ

БЕОГРАД
2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Коректор
Снежана Крсџић-Букарица

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж
300

Штампа
ПЛАНЕТА ПРИНТ, Београд

САДРЖАЈ

Милосав Тешић, <i>Некропола у Дићима селу</i>	1
Предраг Палавестра , <i>Гроб у Ирижу</i>	3
Predrag Palavestra , <i>The Grave in Irig</i>	16
Владета Јеротић, <i>Архетипови</i>	17
Vladeta Jerotić, <i>Archetypes</i>	22
Предраг Палавестра , <i>Гола факта</i>	23
Злата Бојовић, <i>Дубровник у српској књижевности</i>	29
Милован Данојлић, <i>Једна од улица мога животоа</i>	37
Роберт Ходел, <i>О канонизацији књижевности у оквиру језичке глобализације</i>	41
Иван А. Чарота, <i>Белоруско-српски односи као научни проблем</i>	55
Пер Јакобсен, „ <i>Нилс Лине</i> “ <i>Јенса Пејтера Јакобсена као интертекст</i> „ <i>Филипа Латиновића</i> “ <i>Мирослава Крлеже</i>	69
Per Jacobsen, <i>Jens Peter Jacobsen's "Niels Lyhne" as an Intertext for Miroslav Krleža's "Filip Latinovicz"</i>	78
Радомир В. Ивановић, <i>Допринос Исидоре Секулић развоју савремене његошологије</i>	79
Radomir V. Ivanović, <i>Isidora Sekulić's Contribution to the Development of Contemporary Njegošism</i>	102

Јован Делић, <i>Од епиграфа, преко сонета, до „Рајних другова“, од прве до друге „Европске ноћи“</i>	101
Jovan M. Delić, <i>From Epitaphs, through Sonnets, to "War Friends", from First to Second "European Night"</i>	106
Снежана Милинковић, <i>Још понешто о „комичном“ еју Ђован Паола Лиомпарђа / Zuan Polo Liompardi / Libero del rado stizuxo</i>	107
Snežana Milinković, <i>Alcune chiose sul poeta „buffonesco“ Libero del Rado Stizuxo di Zuan Polo Liompardi</i>	118
Јелисавета Милојевић, <i>Шекспир као неизбежност</i>	121
Зоран Пауновић, <i>Шекспир и Лаза Костић</i>	135

ЈОВАН ДЕЛИЋ

ОД ЕПИТАФА, ПРЕКО СОНЕТА, ДО РАТНИХ ДРУГОВА, ОД ПРВЕ ДО ДРУГЕ ЕВРОПСКЕ НОЋИ

– Од идеје до реализације двију збирки Станислава Винавера –

А п с т р а к т. – Предмет овога рада су три пјесме Станислава Винавера из *Злих волишебника* (1920) које видимо као зачетак његових збирки *Рајини другови* (1939) и *Евројска ноћ* (1952).

Овај рад покушава да одговори на питање: колико је стара Винаверова идеја о збирци *Рајини другови* (1939) и о збирци *Евројска ноћ* (1952). Три пјесме из збирке *Зли волишебници* као да нуде одговор. Аутор овога рада је увјерен – и то овим радом доказује – да зачетке *Рајиних другова* имамо у пјесми-епитафу без наслова која почиње стихом *Два војника журно којају сред блајта* и у сонету испод којег је у загради исписано име Бан Нушић, а који почиње стихом: *Од како смо дошли до ивице села*.

Зачетак и идеју *Евројске ноћи* налазимо у пјесми сачињеној из двију осмерачких сестина са почетним стихом: *Море већ је привиђење*. Испод те пјесме, у загради, исписано је *Евројска ноћ*.

Од идеје до реализације *Рајиних другова* протекло је деветнаест, а до *Евројске ноћи* чак тридесет двије године.

Кључне ријечи: историја, конкретно, епитаф, сонет, наративна пјесма, збирка, опкорачење, пребацивање, свјетски ратови, логори

Идеја Винаверове европске ноћи старија је од збирке. И од Другог свјетског рата чије логоре тематизује. Јавља се већ у *Вароши злих волишебника* (1920), са првом тематизацијом историје.

Тада се такође јавља и идеја пјевања о ратним друговима, као и пјеснички одзив на конкретну историјску ситуацију; на конкретну смрт конкретних људи. Предмет овога рада су три кратке пјесме из *Вароши злих волшебника* у којима препознајемо клице будућих Винаверових пјесничких књига: *Рајних другова* (1939) и *Евројске ноћи* (1952).

Прва је пјесма о погибији и сахрани наредника Велибора, сажета, као какав епитаф, у један катрен и један дистих. Рима у катрену је укрштена; у дистиху је парна. Стих је симетрични дванаестерац:

*Два војника журно копају сред блаиша.
Рака је ољромна, суморна, дубока:
Наредник Велибор, рањен у три раиша,
Цин вечишних шала, несмољрена ока
Пољибе у борби. И крај весељака
Ракију су њила два мрка сељака.*

Војници који журно копају гроб су анонимни и неиндивидуализовани. У средишту пјесме је наредник Велибор и његова ратна срећа. Овај ратни друг је једини именован и пажња је на њега усмјерена: он је, очито, био шаљивција „насмејана ока“, упркос троструком рањавању у три рата. И јунак је, несумњиво, из сва три рата. Његов раст је дочаран величином раке (огромна, суморна, дубока). Али њега мртвога не видимо, већ само двојицу сељака који крај њега – *весељака* – пију ракију.

Мада за Винавера није карактеристично опкорачење, овдје је изванредно функционално. Види се не само мајстор, већ и зналац технике стиха и строфе. Ријеч је, заправо, о пребацивању кључног дијела синтаксичке цјелине – носиоца кључне информације – из катрена у дистих: *Пољибе у борби*. Ломи се синтаксичка цјелина, гине наредник Велибор. Долази до промјене глаголског облика у времену: у пребацивању је сијевнуо аорист; у трену се објавила смрт; прекинула се синтаксичка цјелина и војнички живот. Пјесма је депатетизована поступком дескрипције и истицањем карактерне црте наредника Велибора – склон је шали (*цин вечишних шала*).

Све је у пјесми изразито конкретно: и огромна рака у блату, и два војника која журно копају, и два мрка сељака, и неизоставна укопна ракија. Главни лирски јунак је он, покојник, трипут рањен „цин вечитих шала“, наредник Велибор.

Заметак *Рајних другова* је у овој пјесми. У доцнијој збирци пјесме су знатно веће, сиже развијенији, нарација доминантнија, а оријен-

тација на туђи глас – на глас јунака – постаће правило. *Рајни гружови*, све су прилике, развили су се из овога епитафа нареднику Велибору, из својеврсног накнадног надгробника, и нијесу изгубили своју првобитну функцију, иако су измијенили своју природу – постали су дужи, развијенији, испјевани слободним стихом да би ухватили ритам туђега говора и гласа. До те форме се није дошло одједном. До ње се ишло чак и преко сонета.

Наиме, пјесма испод које стоји у загради уписано име Бан Нушић – име погинулог сина јединца славнога писца Бранислава Нушића – јесте сонет испјеван такође у симетричним дванаестерцима. Већ у том сонету налазимо оријентацију на туђ глас – глас лирског јунака – што је довело до крајње необичног споја: нарација, сиже и туђ глас спојени су са формом сонета, чија је традиција свему томе опречна. Створено је једно мало чудо – наративни сонет, и притом је поштован однос између катрена и терцета. У „кољену“, у „зглобу“ сонета, на граници између катрена и терцета, долази до преокрета „радње“, односно сижеа.

Лирски субјекат говори у првом лицу множине о изненадној бици. Први катрен казује о положају својих сабораца распоређених по ивици села:

*Од како смо дошли до ивице села,
Лежали смо дуђе и неме минуше.
Без даха су била обамрла шела,
У сваком бескрајна чекања – и ћуше.*

Други катрен је такође дескриптиван: дочарава пад сумрака и изненадну појаву плавкастих шињела, што је метонимија којом се означавају непријатељски војници. Људи су обезличени, сведени на униформу и опрему, на оно што лирски субјекат види – плавкасте шињеле, сјај чутура и жуте ранчеве:

*Хујало је време лагано, и бела
Сумрака се крила нагнула над куше.
Одједном: ред дући плавкастих шињела,
Чујуре се сјаје и ранчеви жуше.*

Напетост је највећа на „кољену“ сонета: наши чекају, по команди, а плавкасти шињели отварају ватру и битку. Команда – Знак и Наређење – уздигнута је до великога слова и до судбине од које зависе живот и смрт:

*Под командом ми смо чекали – а они
Клекоше... И неки клокоѿ, ѿрејейѿ, цика.
Урличе миѿраљез и ѿромукло звони
И ѿамна се сѿаја с одјецима рика...
Злокобни и мирни кроз ужас и време
Чекасмо без даха: Знак и Наређење.*

Велики патриота и осјетљиви пјесник Станислав Винавер морао је присно доживјети сву величину жртве Бана Нушића и дубину трагедије његове погибије. Као да се ова пјесма некако затурила. Ваља је вратити у живот, не само књижевни. Јубилеј Бранислава Нушића можда је за то права прилика.

Наслов будуће, може се рећи тестаментарне, књиге *Евројска ноћ* налазимо готово стидљиво исписан у загради испод једне изврсне кратке пјесме из *Вароши злих волишебника*. Пјесма је састављена од двије сестине које сачињавају симетрични осмерци (4+4) са системом римовања abcbca, defdef.

Пјесма почиње дескрипцијом, али дескрипцијом привиђења које прераста у апокалиптичну визију космичких размјера:

*Море већ је ѿривиђење,
Свей сенака, и авейи,
Изилази на ѿаласе.
И звезде ће догорейи,
Лагано се сунца гасе
И маглено иде Бдење.*

Из мора, које је и само привиђење, излази „свет сенака и авети“ на морске таласе. Најављује се космичка катаклизма – догоријевање звезда и сунаца. Сунца су код Винавера по правилу у плуралу. Најављује се гашење свих извора свјетлости и наступање магленог Бдења.

Ритмички узлети у другој секстини у знаку су ударања *црних вода*, па као да те *црне воде* – тај крај свијета – ослобађају човјека да постави кључно и коначно питање о праву тирана да поробљавају и покоравају свијет и народе. Из тог злочина, из ропства, из прекривања свијета бијелим покровом ропства – смрти, и долази катаклизма. Питање које Винавер поставља у другој сестини на трагу је Његошеве мисли о праву тирана:

*У риймичким узлејима,
У урлању црних вода,
Пишаћемо: ко је смео
Над уморним народима
Врх векова од слобода,
Да набаци покров бео...*

Откуда смјелост и право људима и народима да набацују бијел мртвачки покров ропства на друге, већ уморне људе и народе; на Винаверову Србију? Откуда то у Европи, у коју је Србија била вјечно загледана као у извор свјетлости, науке и културе? То је могућно само у једној страшној европској ноћи; у свјетском мраку, који ће се, још страшнији, поновити кроз двије деценије. Искуство логора у Другом свјетском рату биће пресудно да се идеја о европској ноћи реализује 1952. године – три године пред пјесникову смрт – као моћна и модерна збирка у којој је дошло до споја метафизичког и историјског у Винаверовом пјесништву.

Ма колико био ексклузиван, апстрактан, у сфери звука, музике и метафизике, Винавер је овим двјема збиркама – *Рајни груџови* и *Евројска ноћ* – отварајући се према историји и историјском, упловио у саму матицу српске књижевности. Зато се не треба чудити што су *Рајни груџови* добро примани, упркос ријетком објављивању. А *Евројска ноћ* је 1952. године најавила процват српске модерне лирике. Клице обију књига налазе се у *Вароши злих волшебника*.

Пут до *Рајних груџова* ишао је, дакле, од епитафа нареднику Велибору, преко сонета Бану Нушићу до дуже наративне пјесме у слободном стиху. Гледано ретроспективно, *Рајни груџови* нијесу никакво изненађење, већ дуго припреман и пажљиво изведен пјеснички подухват достојан сваког, а прије свега естетског поштовања.

Клица *Евројске ноћи* налази се у изванредној пјесми сачињеној од двију сестина. И *Рајни груџови* и *Евројска ноћ* зачели су се у *Вароши злих волшебника*. Понекад је дуг пут од идеје до књиге. А *Евројска ноћ* се често враћа. И дуго траје. Винаверова књига добија на значају и актуелности. О њеној аутентичној и аутохтоној вриједности – да и не говоримо: она је за нас ван сваке сумње. И књижевноисторијском значају: то је књига која обасјава педесете, за српску поезију и њену обнову преважне, године.

Jovan M. Delić

FROM EPITAPHS, THROUGH SONNETS, TO *WAR FRIENDS*, FROM FIRST
TO SECOND *EUROPEAN NIGHT*

S u m m a r y

This work tries to answer the question: how old is Vinaver's idea of *War friends* (1939) and *European night* (1952) collection of poems? Three poems from „Evil enchanters“ collection seem to offer an answer. The author of this work is convinced – and verifies it through this work – that the beginnings of *War friends* can be spotted in the poem-epitaph with no title, starting with a verse „Two soldiers hurriedly dig among the mud“ and in a sonnet that has a name Ban Nušić written in parentheses under it, and begins with a verse: „Since we came to the edge of the village“.

The origins and the idea of *European night* are found in a poem made of two octosyllabic sestines with a beginning verse: *The sea is an illusion*. In parentheses beneath the song it says *European night*.

It took nineteen years from the initial idea until the realization of *War friends*, and thirty two until *European night*.